

Bihari Sándor

ÉSZREVETTED-E AZ ÉN SZOLGÁMAT, JÓBOT? A SÁTÁN SZEREPE ÉS ISTEN IGAZSÁGÁNAK KÉRDÉSE JÓB KÖNYVÉNEK ELSŐ MENNYEI JELENETE KAPCSÁN (JÓB 1,6-12)

⁶Történt pedig aznap, hogy eljöttek az istenfiaik, hogy megálljanak az Úr előtt, és eljött a Sátán is közöttük. ⁷Mondta pedig az Úr a Sátánnak: Honnan jössz? A Sátán pedig válaszolt az Úrnak, és mondta: A föld bejárásából és az azon való oda s vissza járásból. ⁸Mondta az Úr a Sátánnak: Észrevetted-e az én szolgámat, Jób? Mert nincs még egy olyan ember a földön mint ő. Feddhetetlen és igaz, aki az Istent féli és a rosszat kerüli. ⁹Válaszolt pedig a Sátán az Úrnak és mondta: Vajon ingyen féli-e Jób Istent? ¹⁰Vajon nem te vetted őt és az ő házáat és mindenét, amije csak van körös-körül oltalmaddal; keze munkáját megáldottad, jószága pedig szétszéledt a földön. ¹¹Nyújtsd csak ki azonban kezedet és verd meg mindenét, amije van, bizony színed előtt fog átkozni téged! ¹²Mondta pedig az Úr a Sátánnak: Íme, mindene kezvedben van, csak őrá ne tudd kezded. Kiment pedig a Sátán az Úr elől.
(saját fordítás)

Jób könyve hallatán leginkább a szenvedés, különösen is az ártatlan szenvedése jut eszünkbe, a könyv azonban az igazi kegyességgel is hangsúlyosan foglalkozik.¹

Főszereplője egy Jób nevű, kegyes, istenfélő, környezetétől is megbecsült családapa, aki feleségével és tíz gyermekével Istentől megáldott jólétben és békességben él, ám a Sátán ármánykodása kétszer is súlyos katasztrófák és csapások sorát zúdítja rá, míg végül életén és feleségén kívül mindenét elveszti. Vagyont, gyermekeit, egészségét. A csapások hírére barátai jönnek el hozzá, hogy vigasztalják, és részvétüket fejezzék ki előtte. Megrendült állapotuk ellenére is párbeszédük elmélyülő konfliktussá válik, melynek fő kérdése az isteni igazságosság és az emberi igazság.

¹ CHILDS, Brevard S.: *Introduction to the Old Testament as Scripture*, Philadelphia, Fortress Press, 1979, 531–532.

A választ végül az Úr adja meg, mely után mind Jóbnak, mind pedig a barátoknak bűnbánatot kell tartaniuk. Mivel egyértelművé válik, hogy a Sátán vádjai alaptalanok voltak, Isten újra felemeli szolgáját, megajándékozva őt még a korábbinál is nagyobb bőséggel.

Természetes, hogy az, akinek élete során számtalan szenvedéssel kell szembenéznie, könnyen együttérez Jóbbal. Átérti nehézségeit, és magát is könnyen azonosítani tudja vele. Ezért lehet az, hogy leginkább a szenvedést látjuk meg ebben a könyvben. Bizonyos azonban, hogy a könyv célja nem csupán az ártatlan szenvedés bemutatása, miközben, mint keret és eszköz, megfelelő lehetőséget teremt az üzenet továbbadására.

Isten hatalma mindenekfelett való, és minden körülmény között megkérdőjelezhetetlen. Cselekedetei nem korlátozhatóak, nem szoríthatók be emberi kategóriák vagy elképzelések közé. Akaratából csak az ismerhető meg, amit jónak lát tudatni az emberrel, legyen az ember bármilyen bölcs vagy istenfélő is. Isten csak azok között a keretek között „kiszámítható”, amelyeket ő határozott meg, és ebbe nem fér bele az, hogy bármely körülményből az ember Isten akaratát kifürkészhesse. Jelen esetben azt, hogy a Jóbot ért csapások Istennek büntetési-e, vagy sem? Várható-e még, s ha igen, hogyan, életének helyreállítása? S különösen nem fér bele az, hogy az Úr igazságát bárki vagy bármi is kérdőre vonhatná.

A barátok által képviselt alapállás: *aki bünt követ el, szenvedni is fog*, egyben biblikus igazság is, amely az Ószövetség számos pontjáról nézve alátámasztható, igazolható, ugyanakkor az általuk megjelenített fordított logika: *ha szenvedsz, biztosan valamilyen bünt is elkövettél*, már túlterjeszkedik a kijelentés adta kereteken, s ítéletében az ember magát Isten helyébe, szerepébe helyezi.²

Egyfajta kettősség is megfigyelhető azonban a könyv értelmét és önértelmezését, megoldását keresve. Az olvasó ugyanis olyan információkat kap, amelyek Jóbnak és az őt körülvevőknek nem állnak rendelkezésére. Ennek eredményeként pedig az események két síkon is futnak a végkifejlet felé. Ott van egyrészt a külső szemlélő – az olvasó, vagy maga Isten – a maga többlettudásával, az események, összefüggések háttérébe is belelátva, s ott vannak Jóbék, akik a konkrét helyzetre vonatkozó tudatlanságukkal, kérdéseikkel és válaszaikkal egy nyilvánvalóan az előbbitől eltérő, másik gondolati síkon mozognak. Ugyanaz a megoldás a különböző nézőpontokból nézve viszont nem egyformán kielégítő.³

Jób könyve egyszerre *látványos* és *hangzatos*. Látványos az, ahogyan a keretelbeszélés prózai részeiben kinyílik előttünk Jób életének áldott volta, romlása, majd végül pedig helyreállítása. Hangzatos az, ahogy a könyv gerincét adó költői szakaszban igazságaikkal, hosszas monológokban a korábbi jóbarátok egymásnak feszülnek. Látványos és hangzatos, de még ennél is több, *titokzatos*. Kiderül, hogy a látványos és a hangzatos szakaszok sem külön-külön, de még együtt sem adják meg azt a teljes

² LONGMAN III, Temper – DILLARD, Raymond B.: *An Introduction to the Old Testament*, Grand Rapids, Zondervan, 2009², 235.

³ CHILDS: i. m., 534.

képet, ami ahhoz szükséges, hogy megértsük Jób történetét. Nem ennyi s nem ezek önmagukban az igazság. Mi olvasók, kívülrőlként, beláthatunk a színpalak mögé, a titkos részekbe is. Az igazság megtalálásának és meglátásának módjához ezzel a többlet tudással tárul fel előttünk a teljes kép. Egyedül a titkok kinyilatkoztatása okán (5Móz 29,28) lehet Jób története véglegesen kerek és egész. A mennyei jelenet a Sátán és Isten földi történésekben (meg)határozó szerepét tárja a megértést és az igazságot keresők elé. Ám egy pillanatra sem hagy kétséget afelől, hogy a Sátán minden lehetősége korlátozott és meghatározott időre szóló, s egyedül Isten mindenható és örökkévaló.

Igazság után vágyakozva, romlás és helyreállítás, elejtés és felemeltetés látványos és hangzatos mélységei és magasságai közepette észrevesszük-e, hogy Isten maga az igazság?

A kegyes ember feladata nem az, hogy Istent a láthatók alapján „megítélje”, s különösen nem az, hogy ezen „felismeréseit” Istenre kényszerítse, hanem az, hogy életét az Úr kezébe tegye, és alázasosan vele járjon.

Miben áll tehát a kegyesség, az igazi istenfélő élet? Az Igaz Isten, mindenekfelett való hatalmával, ott áll-e mindig életem felett? Ez a fő kérdés; kérdés, melyet az ember leginkább akkor tesz fel, ha szorult helyzetbe kerül az élete.

Jób könyve első részének hatodik versével kezdődően a cselekmény a földi síkról a mennyeire tevődik át. Ez az új szál azonban szerves része az eseményeknek. Gyorsan leszögezhetjük azt is, hogy ha mindez nem lenne, akkor nemcsak Jób, de mi, olvasók sem értenénk sok mindent a történetekből.⁴ Persze rögtön felvetődhet a kérdés, hogy e perikópának csupán ennyi szerepe lenne-e? A valóság az, hogy döntő jelentőségű, s nemcsak Jób és a családja életére nézve.

A következő szakaszban a mennyei udvarba pillanthatunk be egy rövid időre. Ebben az udvarban az Úr az úr. Az Úristen mindenekfelett való hatalom, uralma kiterjed az egész földre, teremtett világára, és így közvetlen környezetére is. Mint Király látható, és hogy csak királynak kijáró tisztelettel lehet előtte megjelenni, hozzá közeledni. Az istenfiaik ez alkalommal is így állhatnak meg színe előtt.

E szakasz megmutatja azt is, hogy a földi színteret a mennyei határozza meg.⁵

Hogy ez mikor is történik, ahhoz a **הַיּוֹם** ad némi segítséget. A Koehler–Baumgartner-szótár szerint a **יּוֹם** jelentése határozott névelővel *ma, az a nap, egy bizonyos idő*.⁶ Ez azt is jelenti, hogy önmagában nem értelmezhető; a szövegkörnyezet elengedhetetlenül szükséges a megértéséhez, anélkül ugyanis határozatlanná, megfoghatatlanná válik az olvasó számára. Hasonló mondatszerkesztés található még az 1Sám 1,4; 14,1; 2Kir 4,8-ban. A mondat elején **הַיּוֹם הַזֶּה** található, amit az újabb eseményt elindító, meghatározó ige követ. Ebből látható az is, hogy a korábbi és a mostani tör-

⁴ BRUEGGEMANN, Walter – LINAFFELT, Tod: *An Introduction to the Old Testament, The Canon and Christian Imagination*, Louisville, Kentucky, Westminster John Knox Press, 2012, 334.

⁵ PETERS, Benedikt: *Jób könyvének magyarázata, Miért kell az igazaknak szenvedniük?*, Budapest, Evangéliumi Kiadó, 2004, 32.

⁶ KOEHLER, L. – BAUMGARTNER, W.: *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*, transl. RICHARDSON, M. E. J., Leiden – New York – Köln, E. J. Brill, 1994, 401.

ténések között más egyéb dolog nem történt. Már az előbbi cselekmény is ott tartott, ahol most az újabb elkezdődik. Elkezdődik, és nem folytatódik (2Kir 4,18).

Esetünkben ez az áldozat bemutatásának a napja. Mindaz tehát, ami most a menyben történik, időben egybeesik Jób áldozatával. Még aznap megszületik a döntés Jóbról. Láthatjuk, hogy az események egymásra épülnek, hogy egymástól nem függetlenek, hanem megbonthatatlanok, s mert összetartoznak, együtt érthetőek. A menyben elhangzott beszélgetés azonban nem egyenes folytatása Jób jellemes életének. A hívó Jób élete, és így az első öt vers az előzménye mindannak, ami most itt történik.

A vers arám fordításában az olvasható, hogy ez az Isten előtti gyűlés *az év kezdetén* volt,⁷ így többen⁸ a ׀ִיָּהּ-nak a korábbiaktól eltérő meghatározását fogadják el. Eszerint ez az első összejövetel az újév első napján történt, míg a második azon a napon, melyet az engesztelés napjának neveznek. A fogság után kialakult hiedelem szerint az év első napján egy előzetes ítéletalkotás történik, melynek során az igazak nevét beírják az élet könyvébe, míg a bűnösökét abból kitörlik. Akik határesetek, kegyelmi időt kapnak az engesztelés napjáig, amikor is vagy elfogadják, vagy pedig elutasítják őket, s ezzel sorsuk megváltoztathatatlaná válik.⁹ Ugyanakkor kétséges, hogy a Jeruzsálemi Targumnak ilyen értelmezése bármilyen módon is kapcsolatban állna az előttünk álló szöveg eredeti szándékával, hiszen az későbbi korok értelmezését tükrözi vissza.

Isten tehát tanácsot tart, ahol megjelennek az istenfiak. De kik is ők? Az bizonyos, hogy nem istenek. A Szentírás tanúsága szerint mennyei lények (Zsolt 89,7; Dán 3,25; 1Móz 6,2). Isten teremtményei, akiket az Úr a világ teremtésének hajnalán alkotott (Jób 38,4-7). Továbbá ők azok, akik a legközelebb állnak az Úrhoz, és így legközelebb állnak az Istent körülölelő dicsőséghez is.¹⁰ Az istenfiak Istennek egyaránt szolgálói s eszközei. Tehát nem önálló személyiségek, hanem teljesen Istentől függenek, s neki engedelmességgel tartoznak.¹¹

Esetünkben az *istenfiak* kifejezés és fordítás használata a szöveg értelmezésére való törekvés is egyben, nem követve a Károli, vagy épp a Szent István Társulati Biblia *Isten fia*i fordításait, de igazodva a Magyar Bibliatársulat (ÚF/RÚF) megoldásához. Mivel a szakasz szűkebb és tágabb kontextusa egyértelműen eltér az ókori népek sokistenhitétől, valóban feltételezhető, hogy a ִיָּהּ itt nem az oly sokszor használt *valakinek a gyermeke, fia, utódja* értelmében szerepel, hanem az ugyancsak megfigyelhető *valamely csoporthoz vagy közösséghez való tartozást* visszaadó jelentés-

⁷ BARNES, ALBERT: *Notes on the Old Testament, Explanatory and Practical, Job*, Volume I, Grand Rapids, Baker Book House, 1950, 99.

⁸ HARTLEY, JOHN E.: *The Book of Job*, Grand Rapids, William B. Eerdmans Publishing Company, 1991, 71.; POPE, MARVIN H.: *Job*, Garden City, Doubleday and Company Inc., 1965, 9.; ROWLEY, H. H.: *Job*, London, William B. Eerdmans Publishing Company, 1992, 30.

⁹ HARTLEY: i. m., 71.

¹⁰ DELITZSCH, F.: *Job*, in KEIL, C. F. – UŐ. (eds.): *Commentary on the Old Testament in Ten Volumes*, Volume IV, Two Volumes in One, Volume I, transl. BOLTON, F., Grand Rapids, William B. Eerdmans Publishing Company, [é. n.], 53.

¹¹ HARTLEY: i. m., 71.

sel, mint például a בֶּן-נְבִיא (próféta fia = prófétatanítvány) az Ám 7,14-ben, vagy hasonlóan az 1Kir 20,35-ben.¹² Az Istenhez és a mennyei udvarhoz való tartozás visszaadására és a fentebb említett fontos különbségtétel megtételére egyaránt lehet alkalmas az *istenfiak* kifejezés használata.

Az 1Kir 22,19kk-höz hasonlóan Isten tanácsot tart, itt jelennek meg az istenfiak. Azt, hogy szerepük alárendelt, jól mutatja a לְהִתְיַצֵּב hitpaél alakja. A יָצַב ige, melynek jelentése *tenni, helyezni*, így azt juttatja kifejezésre, hogy az istenfiak Isten akaratából, egyenként, egymás után megérkeztek (בּוֹא), és egyenként odaállítottak az Úr elé.¹³ Feltehetően azért, hogy beszámoljanak, és további utasításokat vegyenek át. Arról, hogy ezeknek pontosan mi a témája és célja, nem kapunk bővebb felvilágosítást.

Képet kapunk viszont a Sátánnal folytatott beszélgetésről. Ezzel kapcsolatban pedig rögtön több kérdés is megválaszolásra szorul. Azt olvassuk, hogy a Sátán is eljött közöttük, vagyis az istenfiak között.

A Sátán tehát az istenfiak egyike, vagy sem? Hartley szerint jelentős kutatók mondják azt, hogy igen (Driver–Gray, Pope, Fohrer, Gordis). Hivatkozásuk alapjául a בְּתוֹכָם szolgál, mert úgy vélik, ez kiemelkedő szerepére utal a tanácson belül.¹⁴

Az bizonyos, hogy a Sátán sok mindenben hasonló az itt szereplő istenfiakhoz; nem ember, hanem mennyei lény, aki teljes mértékben Isten hatalma alatt áll. Csak úgy, mint a többieknek, neki is meg kell jelennie az Úr előtt, ha az Úr úgy akarja. Mégis úgy gondolom, a szöveg azt mutatja, hogy ha eredetében, lényében hasonló is az istenfiakhoz, nem tagja a közösségnek – ha lehet ezt a szót ez esetben használni. Kívülállóságát támasztja alá egyrészt az, hogy külön említik érkezését, valamint a נָא piciny és finom, de nem jelentőség nélküli utalása is. A בְּתוֹכָם érthető úgy is, mint ami arra hívja fel figyelmünket, hogy a Sátán is ugyanakkor, egy időben, és ugyanarra az összejövetelre érkezett meg. A kettő együtt pedig arra való utalás is lehet, hogy a Sátán ilyen módon való részvétele kivétel lehet, és nem a szabály.

Maga a Sátán szerepe is felvet kérdéseket. Az, hogy a שָׂטָן szó előtt határozott névelőt találunk, mutatja, hogy nem személynévvel van dolgunk, hanem a funkciójának jelzésével, ami aztán később valóban személynévvé vált (1Krón 21,1).¹⁵ Ezt a megállapítást, így vagy úgy, szinte minden magyarázó és kommentár megteszi, ami azonban azt a kérdést is felveti, hogy határozott névelővel vagy sem, egy vagy ugyanazt a személyt jelenti-e (pl. a Jób 1-2, a Zak 3 és a 1Krón 21 vonatkozásában)? Nagyon jól és kimerítően összefoglalja a témát Dominic Zappia, és felteszi a valóban fontos kérdést, hogy tényleg ilyen döntő szerepe van-e funkció, személy és a Sátánról

¹² KOEHLER – BAUMGARTNER: i. m., 138.

¹³ MARTENS, E. A.: יָצַב, in VAN GEMEREN, W. A. (ed.): *New International Dictionary of Old Testament Theology and Exegesis*, Volume 2, Grand Rapids, Zondervan, 1997, 500.

¹⁴ HARTLEY: i. m., 72.

¹⁵ TERRIEN, S. – SCHERER, P.: The Book of Job, in BUTTRICK, G. A. – HARMON, Nolan. B. (eds.): *The Interpreter's Bible*, Volume III, Nashville, Abingdon Press, 1954, 912.

alkotott elképzelések vonatkozásában:¹⁶ Hogy erről többet is mondhassunk, nézzük meg először magának a szónak a jelentését.

A זָרַץ szó gyöke a זָרַץ ige, aminek jelentése *vkire leskelődni, ellenségnek lenni* (a Zak 3,1-ben együtt a kettő). Így a זָרַץ jelentése *ellenség*.¹⁷ A 4Móz 22,22.32-ben az Úr angyala így *tartóztatja fel* Bálámot. A 7. versben található $\text{וַיִּשׂוּ$ igével való kapcsolata, melynek jelentése *ide s tova, fel-alá járni, barangolni*, nem valószínű,¹⁸ talán csak szójáték szintjén. Vonatkozik ez arra a nézetre is, mely szerint – ugyancsak a וַיִּשׂוּ ige alapján – a Sátán által betöltött szerep és funkció a Perzsa Birodalom titkosügynök rendszerére lenne visszavezethető. Az uralkodó ügynököket küldött szét, hogy azok az „ő szeme és füle” legyenek birodalmában, és tegyenek jelentést az emberek vétkei tetteiről.¹⁹ A וַיִּשׂוּ többször szerepel a Szentírásban a valamely cél által meghatározott keresés, kutatás, utánjárás bemutatásánál (pl. 4Móz 11,8; Jer 5,1; Ám 8,12).²⁰

A זָרַץ többször vonatkozik egyszerűen csak az ellenségre, például háborúban (1Kir 5,18; 1Kir 11,14.23; 1Sám 29,4 2Sám 19,23; Zsolt 109,6). Éppen ezért a szót már korán használták azokra, akik jellemükben vagy egy meghatározott helyzetben ellenséges vagy vádló vonásokat hordoztak.²¹

Visszatérve tehát ezek után a határozott névelő használatára, illetve elmaradásának kérdésére, a két szóhasználat közötti különbséget, természetesen, észre kell venni, és az eltérés bizonyosan nem is véletlen. Érdemes azonban feltenni a kérdést, hogy a Jób 1-2, a Zak 3 ($\text{זָרַץ־הַ$) és az 1Krón 21 (זָרַץ) olyan típusú szembeállításával, hogy az előbbi „még nem” a később már személynévvel említett *Sátán*, hanem csupán egy, az emberek hibái után kutató mennyei funkcionárius, nem mondunk-e sokkal kevesebbet, mint amit az eredeti szöveg a kortárs olvasó számára, vagy akár nekünk, a kijelentéstörténet már más fókán álló olvasó számára mondani tud és akar? Vajon tényleg megvan ez a szakadék az 1Krón 21-hez képest?

Nincs-e benne már a korábbiiban az a gondolat, elképzelés vagy látás, amire nézve utóbbi funkcióból személynév, jelzőből személy lett? Olvasunk-e a Bibliában más, az

¹⁶ ZAPPIA, Dominic: Demythologizing the Satan Tradition of Historical-Criticism, A Reevaluation of the Old Testament Portrait of זָרַץ in Light of the Old Testament Pseudepigrapha, *Scandinavian Journal of the Old Testament, An International Journal of Nordic Theology*, 29. évfolyam, 2015/1, 117–134, 120.

¹⁷ KOEHLER, L. – BAUMGARTNER, W.: i. m., 1316–1317.; NIELSEN, K.: זָרַץ , in BOTTERWECK, G. J. – RINGGREN, H. – FABRY, Heinz-Josef (eds.): *Theological Dictionary of the Old Testament*, Volume 14, Grand Rapids – Cambridge, W. B. Eerdmans Publishing Co., 1999, 73–74.; BALOIAN, Bruce: זָרַץ , in VAN GEMEREN, W. A. (ed.): *New International Dictionary of Old Testament Theology and Exegesis*, Volume 3, Grand Rapids, Zondervan, 1997, 1231.

¹⁸ NIELSEN: i. m., 73–74.; MARTENS, E. A.: וַיִּשׂוּ , in VAN GEMEREN, W. A. (ed.): *New International Dictionary of Old Testament Theology and Exegesis*, Volume 4, Grand Rapids, Zondervan, 1997, 63.

¹⁹ SILVERMAN, Jason M.: Vetting the Priest in the Zecharian 3, The Satan Between Divine and Achaemenid Administrations, *Journal of Hebrew Scriptures*, Volume 14, Article 6, 2014, 7.; POPE: i. m., 10–11.; HARTLEY: i. m., 72.; NIELSEN: i. m., 76.

²⁰ CLINES, David J. A.: Job 1–20, in HUBBARD, D. A. – BARKER, G. W. (eds): *Word Biblical Commentary*, Volume 17, Nashville, Thomas Nelson Publishers, 1989, 23.; MARTENS: 63, וַיִּשׂוּ .

²¹ BARNES: i. m., 100.; KOEHLER – BAUMGARTNER: i. m., 1317.; NIELSEN: i. m., 74.

emberi élet felett létező, vádló, ellenséges mennyei lényről, hacsak nem a nagybetűvel vett Sátánról, a LXX és a görög újszövetség διάβολος-áról? Éppen ezért nem csak a Szentírás tágabb összefüggéseire tekintettel, hanem a Jób könyvében betöltött szerepét, funkcióját is nézve, az eredeti értelemre nézve is kifejezőbb „a Sátán” formula fordításbeli használata. Mintha a magyar is az eredetihez hasonló mintát követne a Sátán nem határozott névelő nélküli, hanem speciális meghatározottságot jelölő határozott névelős, mégis személynévként értelmezett használatával.

Ha megnézzük a különböző előfordulási helyeket, érdekes észrevételeket tehetünk. A Lisowsky konkordancia szerint a שָׂטָן határozott névelős változata csak a már említett Jób 1-2-ben és Zak 3-ban fordul elő,²² és hogyha a tartalom szerint vesszük számba a különböző előfordulási helyeket, megint csak ez a két könyv marad, ahol a שָׂטָן szó, a szövegösszefüggésből is kiolvashatóan, egy bizonyos, a korábbiakban már említett, meghatározott funkciót, s mennyei és nem emberi lény által megjelenített személyt is jelöl. Ebből a szempontból a már sokat hivatkozott 1Krón 21,1 sem tűnik kivételnek, amit pedig mindig a *Sátán* személynév ószövetségi klasszikus előfordulási helyének tartanak, mert ha a héber eredetit megvizsgáljuk, úgy tűnik, nyelvtanilag illeszkedik azoknak az igehelyeknek a sorába, ahol mindig ugyanúgy határozott névelő nélkül szerepel a שָׂטָן szó, és egyaránt valamilyen adott helyzetben való, egy cselekvés folyamán megtapasztalható emberi (1Kir 11,14) vagy isteni (4Móz 22) ellenségeskedést, vagy éppen annak hiányát (1Kir 5,18) jelöli, legtöbbször pedig ל prep.-val együtt a helyzet értelmezésében segít (וַיַּעֲמַד שָׂטָן עַל-יִשְׂרָאֵל וַיִּסְתָּאֲתָדָוּד לְמַנּוֹת אֶת-יִשְׂרָאֵל - 4Móz 22,22; כִּי-תִהְיֶה-לִּי הַיּוֹם לְשָׂטָן - 2Sám 19,23). Az 1Krón21,1-benteháztolva olvashatjuk: וַיַּעֲמַד שָׂטָן עַל-יִשְׂרָאֵל וַיִּסְתָּאֲתָדָוּד לְמַנּוֹת אֶת-יִשְׂרָאֵל, amit, ha nem állna mellette tartalmi értelmezésként a 2Sám 24,1, ahol az Úr maga szította Dávidot a népszámlálás elvégzésére (ugyanúgy: וַיִּסְתָּאֲתָדָוּד, valamint ugyanúgy a סוֹת ige hifil alakja található a Jób 2,3-ban, ahol az Úr a Sátán szemére veti, hogy „szította” Jób ellen), akár egy személytelen, név nélküli, adott esetben emberi, rossz szándékú ellenségre is gondolhatnánk és fordíthatnánk.

Hasonló formát mutat a Zsolt 109,6: הַפֶּקֶד עָלָיו רָשָׁע וְשָׂטָן יַעֲמַד עַל-יְמִינוֹ, még ugyanolyan szerkezettel is, mint az 1Krón 21,1-ben (עַל- + עֲמַד), de a fordítók nem a megszemélyesítés (Sátán), hanem a személytelen felé lépnek értelmezéseikben, például a Biblia új fordítása (a RÚF és az ÚF) így adja vissza e verset: „Állíts szembe vele egy bűnös embert, és **vádló** álljon jobbjá felől!”

Az előfordulási helyek alapján úgy tűnik, mintha éppen a jóbi és zakariási igehelyek határozott névelős שָׂטָן alakjai mondanának többet, jelenítenék meg az erősebb és meghatározottabb szóhasználatot valamire, ami már „aki”, „az a bizonyos ellenség”, a határozott névelő speciális meghatározottságával. Olyannyira, hogy még ott is ragaszkodik e fordulat használatához, ahol a megszólítottaságot megerősítő, egyébként betűszerint egyező formula mellett legalábbis furcsának hat.

²² LISOWSKY, G.: *Konkordanz zum Hebräischen Alten Testament*, Stuttgart, Deutsche Bibelgesellschaft, 1993, 1368.

Ez figyelhető meg a Zak 3,2 első felének második részében:

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הַשָּׁטָן יַעַר יְהוָה בְּדָ הַשָּׁטָן
 a Sátánnak: Dorgáljon meg téged az ÚR, Sátán!²³

Áttételesen ugyancsak a שָׁטָן szó használatának az erős értelmi, személyi meghatározottságára utal az, hogy Isten maga is „megemeli”, kiemelve az istenfiak közösségében, vitát kezdeményez vele, s ebben partnerére is lel benne. Az már más kérdés, hogy ennek a vitának ugyanúgy az Isten ellentmondást nem tűrő, isteni kijelentése a lezárása (vö. 2,6; valamint erre utal a נִזְחַח használatának párhuzamosága is az 1,9 és a 2,3 esetében),²⁴ mint később a barátok és Jób vitájának. Ezt már a Sátán részéről is hallgatás követi...

Akár körülírom (az ellenség), akár nevével nevezem (a Sátán), ugyanarról van szó. Nem látok tehát szakadékot a kifejezésnek az 1Krán 21,1-beli, és a Zak 3,1 vagy az itteni értelmezése,²⁵ és ugyanúgy az újszövetségi meghatározások között. Ennek alapján legalábbis kérdések az olyan értelmezések, hogy csupán az Úr hűséges, ám túlságosan gyanakvó szolgájáról lenne szó, esetleg Isten egy jó angyaláról, akinek feladata az emberek próbára tétele lenne,²⁶ vagy, hogy az igazság alapjainak cinikus felfejtője volna, aki olyan bűnökre is rámutat, amelyeket az Úr inkább a szőnyeg alá seperne.²⁷

Az kétségtelen, hogy az Úr elfogadja a Sátán jelenlétét a mennyei összejövetelen, és szólásra hatalmazza fel, de az is, hogy ugyanúgy hatalma alatt áll, mint az istenfiak. Hartley szerint ennek a gyűlésnek a funkciója, hogy nyitott fórumot biztosítson, amelyen aztán az Úr engedélyezi Jób próbára tételét.²⁸

Ettől azonban jóval több történik, s a következőkben ennek felfejtésére törekszünk.

Amint már szó volt róla, az Úr kérdésével adja meg a szólás lehetőségét a Sátán számára. A kérdés semlegesnek tűnik: „honnan jöttél?”. A válasz sem sokatmondó a föld bejárásáról. Mégis elárulja azt, hogy a Sátán helye nem az Úr előtt van. Mozgásteret a föld, csupán ott vannak lehetőségei, de még itt sem ő a legnagyobb hatalom, hanem természetesen az Úr. Kiderül az is, hogy a Sátán az Úr kontrollja alatt van, s az előtte való megjelenést rendszeresen meg kell tennie.²⁹ A אֶל־הָאֱלֹהִים hitpaél alakja a Sátánnak a földön ide-oda járó tevékenységének gyakorlati alaposságára utal,³⁰ melynek során figyel, kutat, keres és megvizsgál mindent, szinte már vájkál az emberek életében. „Munkája” oda-vissza érződő (mediopasszív), öngerjesztő, az emberek éle-

²³ GESENIUS, W. – KAUTZSCH, E. – COWLEY, A. E. (eds.): *Gesenius' Hebrew Grammar*, Oxford, Clarendon Press, 1988, §126 e.; JOÛON, P. – MURAOKA, T.: *A Grammar of Biblical Hebrew*, Roma, Gregoriana & Biblical Press, 2011, §137 g, h.

²⁴ CHO, Paul K.: Job 2 and 42:7-10 as Narrative Bridge and Theological Pivot, *Journal of Biblical Literature*, 136. évfolyam, 2017/4, 857–877, 866.

²⁵ HABEL, Norman C.: *The Book of Job*, Philadelphia, The Westminster Press, 1985, 78.

²⁶ BARNES: i. m., 100.; HABEL: i. m., 89.

²⁷ AIMERS, Geoffrey J.: 'Give the Devil His Due', The Satanic Agenda and Social Justice in the Book of Job, *Journal for the Study of the Old Testament*, 37. évfolyam, 2012/1, 57–66, 60.

²⁸ HARTLEY: i. m., 72.

²⁹ BARNES: i. m., 101.

³⁰ POPE: i. m., 11.

tében is nyomot hagyó, megmutatkozó hatás. Eszünkbe juthat e ponton az 1Pt 5,8 jellemrajza, hogy mint ordító oroszlán jár szerte, keresve, kit nyeljen el.

Jóbot magát az Úr hozza szóba kérdésével, szinte már azzal a kihívással, hogy lehetett-e bármilyen eredménye egy ilyen vájkálásnak Jób életében. Jóbot az Úr az ő szolgálójának nevezi, ami rendkívüli megtiszteltetés. Az Ószövetség legnagyobb vezetői viselték ezt a címet, amely egyben azt is jelezte, hogy Isten maga ismeri el alázatos szolgálatukat, de azt is, hogy Isten megbízatásából cselekszenek így. Jób ezzel, a maga módján és a maga engedelmességével, oda kerül Ábrahám (Zsolt 105,6), Jákób (Ézs 41,8), Mózes (2Móz 14,31), Dávid (2Sám 7,5) és számos más próféta mellé.³¹ Mindemellett az Úr megismétli és ezzel el is ismeri, hogy Jób valóban olyan, mint ahogyan a könyv első versében olvashatunk róla, kiemelve ezt még az egyedüliségére való utalással is. Jób tehát az emberi kegyesség legjelentősebb példája a földön.

A ׀ kötőszó szerepének megítélése a 8. versben némileg eltérő értelmezéseket is magával hozhat. Ha jelentése „*hogy*”, akkor a mondat értelme az, hogy magának a Sátánnak is meg kellett volna állapítania, hogy nincs más olyan, mint Jób. Ellenben, ha a jelentése „*mert*”, akkor egyedül az Úr teszi ezt a megállapítást,³² és benne van az is, hogy számára ezért olyan fontos, értékes Jób.

A következő vers is, ha áttételesen is, de ugyancsak sok mindent árul el a Sátánról. Kulcsfontosságú kifejezés található benne. Ez a ׀, amelynek jelentése lehet *ingyen, díjtalanul*, a hála bármilyen reménye nélkül; például Jákóbnak annak ellenére sem kell így szolgálni Lábánnak, hogy rokona (1Móz 29,15). Jelentheti azonban még azt is, hogy *ok nélkül, alaptalanul*, például az 1Kir 2,31-ben, ahol Jóáb ok nélküli vérontásáról van szó.³³

A Sátán válaszával egyszerre ismeri el és tagadja le, amit az Úr az imént Jóbról mondott. Ha lehet azt mondani, ez a mennyei összejövetel az Úr udvarában próba a Sátán számára is. Hiszen ő is pontosan tudja, hogy milyen ember is Jób, csak az a kérdés, hogy elismeri-e ezt? Ha ezt megtenné, az azt jelentené, hogy helye van az Isten előtti, minden számítás nélküli kegyességnek ebben a világban.

Nyilvánvaló az is, hogy azok a dolgok, melyek Jóbot jellemzik, s melyeket Isten is értékesnek tartott, számára nem képviselnek értéket, mert ő azt más irányból akarja megközelíteni és megítélni.³⁴

Szeretné úgy alakítani a dolgokat, mintha jobban ismerné az emberi természetet az Úrnál, hogy Isten közben naivnak tűnjék. Valójában itt fedezhető fel a vita kiindulópontja, melyben nem az látható, hogy a szenvedés lenne a könyv fő problémája vagy gondolata. Az elénk tárt jelenet alapkérdése az őszinte kegyesség és a valódi áldozatvállalás, ahol a szenvedés csupán az ebben való érvelés eszköze.³⁵ Miközben Isten hatalma megkérdőjelezhetetlen, olybá tűnik, mégsem engedheti meg magának, hogy az emberi

³¹ HARTLEY: i. m., 73.

³² BARNES: i. m., 103.

³³ KOEHLER – BAUMGARTNER: i. m., 334.

³⁴ DELITZSCH: i. m., 57.

³⁵ TERRIEN – SCHERER: i. m., 913–914.

igazság integritását megkérdőjelezzék vagy véglegesen kérdéssé tegyék, s ez a „korlátozottság” az, ami lehetőséget ad a Sátán számára, hogy nyomást helyezzen rá.³⁶ Jób már jóval próbatételei előtt tárgya egy vitának, amelyben szenvedései a valódi vita eldöntésének kényszerű következményei.³⁷ Az emberi hűségnek ilyen körülmények között kozmikus jelentősége van.³⁸ Jób összetörettetet azért, vagy még inkább annak reményében, hogy kegyessége feddhetetlennek bizonyul majd a Sátán állításával szemben.³⁹

Csak emberi szavakkal tudjuk elmondani, hogy milyen óriási itt a tét. Ha a Sátánnak igaza van, és Jób elbukik, akkor nem igaz az sem, amit Isten mondott róla. Akkor nincs egyetlen igazi istenfélő ember sem a földön, sőt, akkor már maga Isten sem igaz. Vagyis a Sátánnak igaza lehetne Istennel szemben? Azért indul Jób ellen, hogy Istent győzze le? S úgy tűnik, Isten szántsándékkal megy bele ebbe a játszmába, talán azért, hogy a rosszat jóval győzze le (Róm 12,21). Hogy mennyire az Úr ellen támad itt a Sátán, jól mutatja a 10. vers elején a $\text{וַיִּשְׁאַל־הַיָּהוָה}$ (*vajon nem te...*).

A Sátán arra apellál, hogy Jób kegyessége nem valódi, mindaz, hogy ő ilyen jellemes, csupán annak köszönhető, hogy őt az Úr minden jóval megáldotta, óvta, gondját viselte, s természetes, hogy Jób tiszteli őt, ha az neki ilyen jól megéri. Ezzel pedig azt mondja, hogy minden jócselekedetnek valahol az önzés a forrása, ami most sem történhet másként. Még tovább menve, ez alapján azt mondhatnánk, hogy a nyilvánvaló kegyesség valójában nem Isten, hanem önmagunk szeretetén alapszik. Hogy ez némelyek esetében tényleg így van, arra a Biblia is felhívja figyelmünket (5Móz 32,15; Péld 30,8-9; Zsolt 73,3-9; Mk 10,23), de hogy ez általános, és Jób esetében is így van-e, még csak most fog eldőlni.⁴⁰

Mindaz, amit a Sátán a 10. versben elmond igaz, de mivel szavai más célt szolgálnak, a valóságot is legfeljebb részigazsággként igyekszik elfogadni.

Bizony igaz, hogy az Úr volt az, aki Jóbot, egész házát és minden dolgát körülfogta védelmével, aki kezének munkáját megáldotta, és jószágait gyarapította. Ezen nincs is mit szaporítani tovább a szót, Isten gondviselő szeretetével ott áll övéi mellett. Ezt a körülölelő védelmet fejezi ki szépen az eredeti szöveg. A שׁוּר jelentése *bekeríteni, sövénnel körbe fogni*, de például a Hós 2,8-ban a kegyvesztés kimutatására szolgál a bekerítés, az áthatolhatatlanság motívumával.⁴¹ A védelmet jelentő körülölelő oltalmat, elkerítést jelenti a בַּעַד és a סָרִיב is, mely szavak jelentésében ugyancsak a „körül” motívum dominál. Emellett Jób állatainak száma úgy megnőtt, hogy szinte *kitört* (פָּרַץ) a környező területekre, és szétszóródva ellepte azt.

Jób tehát a Sátán számára szinte megközelíthetetlen, amint azt most vádként hangoztatja is. De szűnjön csak meg Istennek a Jób keze munkáját megáldó csele-

³⁶ FOX, Michael V.: Job the Pious, *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft*, 117. évfolyam, 2005/3, 351–366, 358–359.

³⁷ VISCHER, Wilhelm: *Valeur de l'Ancien Testament*, Geneve, Labor et Fides, 1958, 35.

³⁸ FOX: i. m., 363.

³⁹ CHO: i. m., 867.

⁴⁰ ROWLEY: i. m., 31.

⁴¹ KOEHLER – BAUMGARTNER: i. m., 1312.

kedete, és kezét ítéletesen nyújtsa ki felé, rögtön átkozni fogja – mondja a Sátán. Magabiztosságát a szóhasználat is mutatja. Az itt használt וַיִּקְרַח jelentése egy nagy nyomatékkal bíró *mindazonáltal, azonban*.⁴² Az אֵל-מֵת pedig olyan hiányos esküforma, melyben a várt végeredményt fogadalomtétel teszi hangsúlyosabbá, anélkül, hogy az ténylegesen kimondásra kerülne; valahogy így: *ez és ez történjék velem, ha Jób nem fog színed előtt átkozni téged*.⁴³

Isten azonban továbbra is bízik hűséges szolgálójában, Jóbban, ezért nem is teszi kezét Jóbra, ahogyan azt a Sátán sugallta, de megengedi neki, hogy meggyőződjön kegyességének valóságáról és érdeknélküliségéről. Útjára indul tehát a nagy próba, amely azonban csak a Sátán által említett *kerítés*, a körös körüli védelem eltávolítására korlátozódik,⁴⁴ de nem vonatkozhat Jób életének elvesztésére, hiszen csak így válhat nyilvánvalóvá, kinek van igaza, ki is az igaz...?

---

⁴² DELITZSCH: i. m., 58.

⁴³ HARTLEY: i. m., 71.; DELITZSCH: i. m., 58.

⁴⁴ ROWLEY: i. m., 31–32.

James Tissot: Káin a halálba vezeti Ábelt. 1896-1902.